

KOMENDANTŪROS IR JŲ VEIKLA. 1991–1993 M. VASARIS

Dr. Gintautas Surgailis
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2024.39.5>

Anotacija. 1990 m. balandžio 25 d. įkurtam Krašto apsaugos departamentui pavestoms užduotims vykdyti vien tik Vilniuje esančių darbuotojų neužteko, todėl apskričių centruose buvo įkurti Krašto apsaugos departamento skyriai, vėliau tapę apskričių komendantūromis. Be to, buvo įkurtos ir rajonų komendantūros, o po 1991 m. rugpjūčio pučo Maskvoje kiekvienoje komendantūroje suformuoti komendantiniai būriai, kurių užduotis buvo padėti komendantams vykdyti išskeltus uždavinius.

Komendantūros, apskričių ir rajonų komendantai per dvejus ypač sunkius Lietuvai ir atkuriamai jos kariuomenei metus, vykdydami karinės administracijos funkcijas, bendraudami su civiline administracija ir Rusijos karinių dalinių vadovybe, o pavojingiausiais momentais perimdami vadovavimą visiems krašto apsaugos sistemos padaliniais jų kontroliuojamose teritorijose, padėjo išlaikyti ir įtvirtinti suverenias teises visoje nepriklausomos Lietuvos teritorijoje, sėkmingai išvesti iš jos Rusijos karinius dalinius.

Pagrindiniai žodžiai: komendantūra, komendantas, apskrities komendantūra, rajono komendantūra, Krašto apsaugos departamentas, departamento skyrius, komendantinis būrys.

ĮVADAS

1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, formuojant valstybės institucijas, dėl Aukščiausiosios Tarybos Sąjūdžio deputatų antikarinių nuostatų nepavykus atkurti Krašto apsaugos ministerijos, 1990 m. balandžio 25 d. buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (KAD). Jam buvo iškeltas uždavinys – formuoti ir įgyvendinti krašto apsaugos koncepciją, sukurti krašto apsaugos sistemą.

KAD augant, daugėjant jam skiriamų užduočių, jo struktūra ir etatai ėmė nebeatitikti keliamų reikalavimų, nes vien tik Vilniuje esančios struktūros jų įgyvendinti negalėjo. Dėl to kreiptasi į Vyriausybę, siūlant Lietuvos miestuose ir rajonuose kurti KAD skyrius. 1990 m. gegužės 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė sutiko su departamento siūlymu mobilizaciniais ištekliams ruošti, jų apskaitai, paskirstymui tvarkyti, jaunuolių karo tarnybos klausimams spręsti įsteigti miestuose ir rajonuose KAD skyrius arba paskirti atitinkamoms funkcijoms vykdyti darbuotojus, kurie būtų išlaikomi iš valstybės biudžeto¹. Tai buvo kiek vėliau iš šių skyrių išaugusių komendantūrų – apskričių ir rajonų komendantūrų, kurios suvaidino labai svarbų vaidmenį pirmaisiais atkurtos nepriklausomos valstybės ir atkuriamos Lietuvos kariuomenės metais, – pirmtakai.

Istoriografija apie komendantūras, nors jau praėjo daugiau kaip 30 metų, kai jų veikla nutrūko, labai negausi. Joms skirto atskiro darbo nėra. Trumpai apie komendantūras straipsnyje „Krašto apsaugos departamentas ir veikla 1990–1991 m.“ rašo Gintautas Surgailis². Apie komendantūrų veiklą, siekiant paspartinti Rusijos kariuomenės išvedimą iš Lietuvos, tam tikros medžiagos galima rasti to paties autoriaus darbe „Rusijos kariuomenės išvedimas“³, o apie paramą kuriant valstybės sienos apsaugos postus ir jos sistemą monografijoje „Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais“⁴.

---

¹ Dėl Krašto apsaugos departamento organizacinių klausimų. *Lietuvos Vyriausybės nu-tarimas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 17, p. 535.

² Surgailis, G. Krašto apsaugos departamentas ir veikla 1990–1991 m. *Karo archyvas*, t. 19, p. 414–479.

³ Surgailis, G. *Rusijos kariuomenės išvedimas*. Vilnius, 2005.

⁴ Surgailis, G. *Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais*. Vilnius, 2008, p. 246.

Keletas apskričių komendantų yra pateikę savo atsiminimus apie tuometį darbą karinėse komendantūrose. Pirmiausia reikėtų paminėti buvusio Klaipėdos apskrities komendanto Cirilio Norkaus atsiminimus „Tėvynės labui“⁵. Nevienareikšmiškai vertinamoje Jono Užurkos knygoje „Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1988–1991“ pateikti Šiaulių apskrities komendanto ats. plk. Zigfrido Orento, Marijampolės apskrities komendanto ats. plk. lt. Vytauto Kadžio, Alytaus apskrities komendanto Liuberto Ragelio atsiminimai⁶. J. Užurka „Antrojoje kario knygoje“ pateikia medžiagos apie karo prievolinkų registracijos Vilniaus rajone sunkumus, pirmąjį šaukimą į Lietuvos kariuomenę⁷. Keletą komendantūrų veiklą reglamentuojančių dokumentų galima rasti J. Užurkos knygoje „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas 1989–1993 metais“⁸.

Prielaidos kurti komendantūras

Iškeltiems uždaviniams vykdyti 1990 m. birželio 1 d. buvo įsteigti KAD skyriai septyniose zonose:

1. Alytaus (Alytaus m., Alytaus, Lazdijų, Varėnos r.);
2. Kauno (Kauno m., Kauno, Jonavos, Jurbarko, Kaišiadorių, Kėdainių, Raseinių, Prienų r.);
3. Klaipėdos (Klaipėdos m., Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Šilalės, Šilutės r.);
4. Marijampolės (Marijampolės m., Marijampolės, Šakių, Vilkaviškio r.);
5. Panevėžio (Panevėžio m., Panevėžio, Anykščių, Biržų, Kupiškio, Pasvalio, Rokiškio, Utenos, Zarasų r.);
6. Šiaulių (Šiaulių m., Šiaulių, Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio, Tauragės, Telšių r.);
7. Vilniaus (Vilniaus m., Vilniaus, Ignalinos, Molėtų, Trakų, Šalčinin-

⁵ Norkus, C. *Tėvynės labui*. Klaipėda: Eglė, 1999.

⁶ Užurka, J. *Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1988–1991 metais*. Vilnius: Kronta, 2004, p. 561–571, 582–594.

⁷ Užurka, J. *Antroji kario knyga*. Trakai–Vilnius: Voruta, 1995.

⁸ Užurka, J. *Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas 1989–1993 metais*. Vilnius, 2015.

kų, Širvintų, Švenčionių, Ukmergės r.)⁹.

1990 m. lapkričio 15 d. buvo įkurta nauja Utenos zona, todėl teritoriją teko suskirstyti į zonas taip:

1. Alytaus (Alytaus m., Alytaus, Lazdijų, Varėnos r.);
2. Kauno (Kauno m., Kauno, Jonavos, Kaišiadorių, Raseinių, Prienų r.);
3. Klaipėdos (Klaipėdos m., Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Šilalės, Tauragės, Šilutės r.);
4. Marijampolės (Marijampolės m., Marijampolės, Jurbarko, Šakių, Vilkaviškio r.);
5. Panevėžio (Panevėžio m., Panevėžio, Anykščių, Biržų, Kupiškio, Pasvalio, Rokiškio r.)
6. Šiaulių (Šiaulių m., Šiaulių, Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio, Telšių r.);
7. Utenos (Utenos, Ignalinos, Molėtų, Švenčionių, Zarasų r.);
8. Vilniaus (Vilniaus m., Vilniaus, Trakų, Šalčininkų, Širvintų, Ukmergės r.)¹⁰.

Šie skyriai veikė neilgai, nes net ir padidinus darbuotojų skaičių, ypač po 1991 m. sausio įvykių, vis gausėjant KAD užduočių, joms vykdyti personalo neužteko, todėl 1991 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė pakeisti KAD struktūrą ir etatus. Vykdamas šį nutarimą, 1991 m. birželio 6 d. išleistame KAD generalinio direktoriaus įsakyme buvo nurodyta nuo birželio 1 d. panaikinti esamą KAD struktūrą ir etatus ir nustatyti 1991 m. gegutės 21 d. patvirtintą laikinąją struktūrą ir etatus. Štabe buvo įsteigti Operatyvinis, Žvalgybos, Mobilizacinis, Ryšių, Inžinerinis-techninis, Specialiosios paskirties, Administracinis-ūkio skyriai ir padalinys – Štabo komendantinė kuopa, sudaryta iš Vidaus ir Išorės apsaugos tarnybos būrių¹¹.

---

⁹ KAD generalinio direktoriaus 1990 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. 2. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 5.

¹⁰ Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos paskirstymo į Krašto apsaugos departamento veiklos zonas. KAD generalinio direktoriaus 1990 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 24. *Ten pat*, p. 23–24.

¹¹ Jurgaitis, A. Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo atkūrimas, jo raida. *Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*. Vilnius, 2000, p. 66.

Komendantūrų sukūrimas ir jų veikla

Pagal 1991 m. birželio 1 d. įsigaliojusią naują KAD struktūrą ir etatus, KAD skyriai apskrityse buvo pavadinti apskričių komendantūromis, tiksliau sakant, jas dar reikėjo sukurti kaip komendantūras. Tačiau jau iki tol KAD skyrių apskrityse buvusi veiklos praktika parodė, kad, norint deramai tvarkyti jaunuolių įskaitą ir prireikus organizuoti naujokų šaukimą į krašto apsaugos tarnybą, kontroliuoti Rusijos kariškių veiklą ir vykdyti kitas komendantūrų funkcijas, vien apskričių komendantūrų neužtenka, todėl dar 1991 m. gegužės 29 d. KAD generalinis direktorius įsakė prie 8 apskričių komendantūrų įsteigti 37 joms pavaldžias rajonų komendantūras:

1. prie Vilniaus apskrities komendantūros:
Trakų rajono komendantūrą,
Šalčininkų rajono komendantūrą,
Širvintų rajono komendantūrą,
Ukmergės rajono komendantūrą,
2. prie Kauno apskrities komendantūros:
Kaišiadorių rajono komendantūrą,
Kėdainių rajono komendantūrą,
Jonavos rajono komendantūrą,
Raseinių rajono komendantūrą,
Prienuų rajono komendantūrą,
3. prie Klaipėdos apskrities komendantūros:
Klaipėdos rajono komendantūrą (centras – Gargždai),
Mažeikių rajono komendantūrą,
Kretingos rajono komendantūrą,
Plungės rajono komendantūrą,
Skuodo rajono komendantūrą,
Šilalės rajono komendantūrą,
Šilutės rajono komendantūrą,
Tauragės rajono komendantūrą,
4. prie Šiaulių apskrities komendantūros:
Akmenės rajono komendantūrą,
Joniškio rajono komendantūrą,
Kelmės rajono komendantūrą,
Pakruojo rajono komendantūrą,

- Radviliškio rajono komendantūrą,
Telšių rajono komendantūrą,
5. prie Panevėžio apskrities komendantūros:
Anykščių rajono komendantūrą,
Biržų rajono komendantūrą,
Rokiškio rajono komendantūrą,
Kupiškio rajono komendantūrą,
Pasvalio rajono komendantūrą,
6. prie Marijampolės apskrities komendantūros:
Šakių rajono komendantūrą,
Vilkaviškio rajono komendantūrą,
Jurbarko rajono komendantūrą,
7. prie Alytaus apskrities komendantūros:
Lazdijų rajono komendantūrą,
Varėnos rajono komendantūrą,
8. prie Utenos apskrities komendantūros:
Molėtų rajono komendantūrą,
Ignalinos rajono komendantūrą,
Švenčionių rajono komendantūrą,
Zarasų rajono komendantūrą.

Apskričių komendantūroms KAD generalinis direktorius Audrius Butkevičius pavedė vykdyti ir atitinkamų miestų bei rajonų komendantūrų funkcijas:

- Vilniaus apskrities – Vilniaus miesto ir rajono,
Kauno apskrities – Kauno miesto ir rajono,
Klaipėdos apskrities – Klaipėdos miesto,
Šiaulių apskrities – Šiaulių miesto ir rajono,
Panevėžio apskrities – Panevėžio miesto ir rajono,
Marijampolės apskrities – Marijampolės miesto ir rajono,
Utenos apskrities – Utenos miesto ir rajono.

Komendantūrų darbuotojams KAD generalinis direktorius įsakė savo darbe vadovautis Lietuvos Respublikos įstatymais, reglamentuojančiais krašto apsaugos sistemos veiklą, KAD statutais ir šio departamento generalinio direktoriaus įsakymais, instrukcijomis, rajonų komendantūrų funkcijomis.

Įsakymu buvo nustatyta ir priėmimo į darbą komendantūrose tvarka, t. y. kad KAD generalinis direktorius priima apskričių ir rajonų kome-

dantus KAD štabo viršininko teikimu, KAD štabo viršininkas – apskričių ir rajonų komendantūrų karininkus apskrities (rajono) komendanto teikimu, apskrities (rajono) komendantas – puskarininkius, tarnautojus ir darbininkus.

Komendantūrų finansavimą, materialinį techninį aprūpinimą pagal nustatytas normas buvo pavesta vykdyti atitinkamoms KAD finansų ir užnugario tarnyboms¹².

Kruopščiai buvo renkami rajonų komendantai. Kiekvieno būsimo komendanto kandidatūra buvo apsvarstoma departamento kolegijos posėdžiuose. Juose KAD generaliniam direktoriui buvo rekomenduoti rajonų komendantų pareigoms eiti šie darbuotojai: Jonas Purlys – Šilutės r., Edmundas Musteikis – Kretingos r., Jeronimas Rutelionis – Lazdijų r., Sigitas Bartuška – Varėnos r., Arūnas Grabažius – Ignalinos r., Alvydas Balanda – Molėtų r., Algirdas Jasiulionis – Švenčionių r., Algirdas Aglinskas – Zarasų r., Laimonas Kleinauskas – Joniškio r., Everistas Kleivinis – Kelmės r., Vytautas Linkevičius – Biržų r., Povilas Sapkauskas – Anykščių r., Alfonsas Grinevičius – Ukmergės r., Alfonsas Gudašis – Širvintų r., Povilas Žilinskas – Trakų r., Arvydas Gimžauskas – Kaišiadorių r., Vytautas Smagurauskas – Kėdainių r., Aleksandras Valinčius – Prienų r., Gintaras Dubickas – Šakių r.¹³ ir kt.

KAD generalinio direktoriaus sprendimas įkurti rajonų komendantūras, nors tikriausiai ir suderintas su Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovybe, vis dėlto traktuotinas kaip neteisėtas, ir savavališkas, nes Vyriausybė tik 1991 m. liepos 31 d. priėmė sprendimą prie Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Utenos ir Vilniaus apskričių komendantūrų įsteigti rajonų komendantūras. Pagal jos potvarkį KAD turėjo nustatyti rajonų komendantūrų pavaldumą atitinkamų apskričių komendantūrų komendantams¹⁴. Faktiškai šiuo potvarkiu buvo juridiskai įteisinta esama padėtis ir jau pradėjusios veiklą rajonų kome-

¹² Dėl komendantūrų organizavimo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. gegužės 29 d. įsakymas Nr. 61. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 107–109.

¹³ KAD kolegijos posėdžių protokolai Nr. 3–6, 1991 m. birželio 18–21 d. *Autoriaus archyvas* (toliau – AA).

¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 31 d. potvarkis Nr. 496p. (*kopija*). AA.

dentūros įgijo teisinį statusą.

Lietuvai į savo rankas perėmus Sniečkaus (dabar Visaginas) atominę elektrinę, 1991 m. spalio 29 d. buvo įkurta laikina Sniečkaus miesto komendantūra, o komendantu paskirtas Zigmas Vičys¹⁵.

Apskričių ir rajonų komendantūroms buvo iškelti šie uždaviniai:

1. vykdyti operatyvinį planavimą apskričių, miestų ir rajonų teritorijose ir užtikrinti šių planų įgyvendinimą; apskričių operatyvinius planus sudaryti su KAD tarnybomis, vadovaujant KAD štabui;

2. organizuoti mobilizacinį darbą miesto (rajono) teritorijoje vadovaujantis KAD štabo nurodymais ir užduotimis;

3. organizuoti jaunuolių, krašto apsaugos prievolininkų, apskaitą, jų ruošimą ir šaukimą į krašto apsaugos ir alternatyviąją tarnybą;

4. kontroliuoti, kad visos krašto apsaugos struktūros ir atskiri kariai komendantūros teritorijoje laikytųsi Lietuvos Respublikos įstatymų, statutų reikalavimų, atliktų pirminių nusikaltimų, įvykdytų KAD sistemos darbuotojų, tyrimą už dalinio ribų;

5. organizuoti svarbių objektų apsaugą ir patruliavimą miesto ir rajono teritorijoje, vadovaujantis Sargybos ir Vidaus tvarkos statutų reikalavimais.

Kariai, Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) savanoriai, objektus saugančių karių sargybos ir patruliuojantys kariai tarnybos metu buvo pavaldūs miesto (rajono) komendantui.

Pasienio apsaugos, vidaus kariuomenės ir Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos padalinių vadai pagal komendanto grafikus privalėjo skirti objektams saugoti, patrulinei tarnybai vykdyti nustatytą skaičių karių, savanorių su atitinkama ginkluote, amunicija ir technika;

6. spręsti komendantūros ir jai pavaldžių struktūrų kadrų klausimus, vadovaudamasi KAD generalinio direktoriaus nurodymais;

7. vadovauti mokymo centrams: organizuoti patalpų, materialinės bazės ir buitinių sąlygų mokomajam kontingentui sudarymą, vykdyti jų komplektavimą kadrais ir reikalinga technika, kontroliuoti mokymo procesą;

8. organizuoti reikalingos informacijos rinkimą miesto (rajono) teritorijoje ir jos perdavimą centrui nustatyta tvarka;

9. rūpintis patalpų, žemės plotų skyrimu krašto apsaugos reikmėms,

---

¹⁵ Dėl Sniečkaus komendantūros įkūrimo. Krašto apsaugos ministro 1991 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 240. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 13.

įgyvendinamų priemonių materialiniu aprūpinimu;

10. nustatyti tvarką ir organizuoti karių, savanorių dalyvavimą paraduose, miestų (rajonų) iškilmėse, karių ir žymių žmonių laidotuvėse;

11. organizuoti karių, savanorių ir kitų KAD darbuotojų aprūpinimą butais, telefonais, didesnės paklausos prekėmis ir kitų socialinių buitinių bei medicininių poreikių tenkinimą;

12. nustatyti karių, savanorių ir kitų KAD darbuotojų, atvykusių (vykstančių) į komandiruotes, apgyvendinimą viešbučiuose, maitinimo, bilietų įsigijimo aerouostų, geležinkelio, autobusų kasose tvarką;

13. rūpintis, kad atsargos kariams, Krašto apsaugos tarnybos invalidams, žuvusių karių šeimoms būtų laiku mokamos pensijos, užtikrinamos socialinės garantijos, numatytos Lietuvos Respublikos įstatymų;

14. vykdyti komendantūros ir jai pavaldžių krašto apsaugos struktūrų finansavimą, išmokant atlyginimus, darbuotojams taikyti koeficientus nustatyta tvarka;

15. kartu su savivaldybe, policija, prokuratūra, kitomis valstybės, visuomeninėmis ir privačiomis organizacijomis spręsti būtinus klausimus, susijusius su krašto apsaugos sistemos veikla¹⁶.

Už išvardintų funkcijų vykdymą asmeniškai buvo atsakingi apskričių ir rajonų komendantai. Jie, kaip KAD atstovai, palaikė glaudžius ryšius su miestų ir rajonų savivaldybėmis, informuodavo miestų ir rajonų merus ir valdytojus apie planuojamus krašto apsaugos renginius, komendantūrų darbe kilusias problemas ir kitais aktualiais klausimais.

Tačiau šiuos uždavinius buvo nelengva įgyvendinti. Pirmiausia komendantūros tam neturėjo nei pajėgų, nei finansinių išteklių, pavyzdžiui, karių, savanorių ir kitų KAD darbuotojų aprūpinti butais, telefonais, didesnės paklausos prekėmis, kitiems socialiniams buitiniams ir medicininiams poreikiams patenkinti ir kt. Aiškiai matyti, kad skubant apskričių ir rajonų komendantūrų uždaviniai buvo nurašyti nuo sovietinių karinių komisariatų atitinkamų dokumentų ir esamomis sąlygomis ne viską buvo įmanoma įgyvendinti. Ypač sunkiai vyko mobilizacinės registracijos darbas, nes komendantūros, neturėdamos savo patalpų, įsikūrė ten, kur galėjo (dažnai jas priglaudavo savivaldybės). Nauji darbuotojai neturėjo dokumentų, ryšių priemonių, transporto. Kai kur geranoriškai talkino

¹⁶ Apskričių, rajonų komendantūrų funkcijos (kopija). AA.

savivaldybės, bet Vilniaus ir Klaipėdos regionuose KAD komendantūras stengtasi blokuoti, todėl jų darbuotojams patiems teko važinėjo po apylinkes ir rinkti duomenis. Savo atsiminimuose Šiaulių apskrities komendantas Zigfridas Orentas aprašė situaciją taip:

„Su pačiu įsikūrimu buvo kiek liūdniau. Vykdomasis komitetas buvo reorganizuotas į savivaldybę ir pastate buvo daug laisvų kabinetų, bet tuometinis miesto meras ponas K. Šavinis nusprendė, kad mums bus gerai ir koridoriuje ar posėdžių salėje. Finansiškai irgi analogiška padėtis. <....> Miesto biudžete buvo likę apie 5000 rb., skirtų kariniam komisariatui. Posėdžio metu J. Trušinas (miesto tarybos pirmininkas) pateikė klausimą: kam skirti pinigai – vaikų namams ar KAD struktūrai. Mes tada turėjome tik rašiklius ir sąsiuvinius, atsineštus iš namų. Nubalsavo ne mūsų naudai...“¹⁷

Jaunuolių registracija buvo pradėta dar 1991 m. pradžioje. KAD skyriams rajonuose iki 1991 m. vasario 10 d. buvo įsakyta užregistruoti 1973 m. gimusius jaunuolius, patikrinti jų sveikatą¹⁸, bet dėl įtemptos vidaus padėties šio įsakymo vykdymas vasario mėn. buvo sustabdytas. Tačiau pažymėtina, kad kai kurios apskričių (rajonų) komendantūros šią registraciją tęsė. 1991 m. rugpjūčio 27 d. ji buvo atnaujinta. Registraciją įsakyta baigti iki rugsėjo 20 d.¹⁹, tačiau ir iki šios dienos to nespėta padaryti.

Dar vienas uždavinys, kuris tuo metu viešai nebuvo skelbiamas, bet keliamas komendantūroms, buvo paralyžiuoti sovietinių karinių komisariatų veiklą, neleisti jiems organizuoti jaunuolių šaukimo į sovietinę kariuomenę. Vien 1990 m. šie komisariatai turėjo į sovietinę kariuomenę pašaukti 17 400 Lietuvos piliečių, tačiau šios užduoties jiems įvykdyti nepavyko²⁰.

1991 m. liepos 23 d., keičiant laikinąją struktūrą, buvo pertvarkyta KAD štabo struktūra ir etatai. Jo padaliniu tapo Mokymo valdyba, buvo

---

¹⁷ Užurka, J. *Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1988–1991 metais*, p. 562–563.

¹⁸ Dėl Lietuvos Respublikos jaunuolių, gimusių 1973 metais, registravimo. KAD generalinio direktoriaus 1991-01-23 įsakymas Nr. 5. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 37.

¹⁹ Dėl Lietuvos Respublikos jaunuolių, gimusių 1973 metais, registravimo. KAD štabo viršininko N. Vidrinsko 1991-08-28 raštas apskričių komendantams. *Krašto apsaugos ministerijos Administracijos departamento dokumentų fondas* (toliau – KAMADDF), f. 1, ap. 1, b. 25, l. 8.

²⁰ Paužolis, J. LAKS'o indėlis Lietuvos kariuomenės 1990–1991 metais atkūrimui. *Pranešimas skaitytas 2000-02-11 konferencijoje Krašto apsaugos karininkų ramovėje*. AA.

patvirtinti 123 štabo, iš jų 68 – štabo komendantinės kuopos, etatai. Štabas liko pavaldus KAD generaliniam direktoriui, o apskričių komendantūros tapo pavaldžios štabui²¹.

Lietuvoje tebesant sovietinei kariuomenei ir kitoms represinėms struktūroms, buvo labai svarbu kontroliuoti, kokia informacija pateikiama viešai, nes ją atidžiai sekė ir sovietinės specialiosios tarnybos.

Rugpjūčio 2 d., siekiant koordinuoti informacijos pateikimą nepriklausomos Lietuvos televizijai, KAD sistemos vystymo valdybos Informacinės gynybos skyriaus viršininkas Algirdas Meškauskas buvo paskirtas techniniu Krašto apsaugos informacijos pateikimo televizijos Vyriausybinių laidų redakcijai, laidų, atstovaujančių KAD interesams, koordinatoriumi. Kartu jis buvo įpareigotas raštu teikti KAD generaliniam direktoriui numatomų laidų projektus ir dalyvių sąrašus. Laidas rengti buvo galima tik gavus KAD generalinio direktoriaus patvirtintą projektą²².

Rugpjūčio 15 d. SKAT viršininkui Jonui Gečiui, Pasienio apsaugos tarnybos (toliau – PAT) viršininkui Virginijui Česnulevičiui, Mokomojo junginio vadui Česlovui Jezerskui, kitų tarnybų, skyrių ir komendantūrų viršininkams buvo įsakyta kiekvieną antradienį, o esant būtinybei – bet kuriuo metu informuoti Informacinės gynybos skyrių apie norimą placenti informaciją ar reklamuoti savo tarnybų veiklą spaudoje, per radiją ar televiziją²³. Taigi ir komendantūroms, norint viešai skelbti informaciją net ir rajono mastu, ją reikėjo suderinti su KAD vadovybe.

1991 m. birželio mėn. komendantūroms buvo perduoti KAD Apsaugos tarnybos padaliniai ir pavesta saugoti svarbius objektus komendantūrų teritorijose.

Šioje srityje situacija buvo tokia. 1990 m. rugpjūčio mėn. KAD vadovybė nusprendė svarbių valstybės objektų apsaugai užtikrinti steigti KAD Apsaugos tarnybą. Šiuo tikslu buvo parengtas Apsaugos tarnybos nuostatų projektas, tipinė individuali darbo sutartis, numatyta priėmimo į darbą tvarka. Rugpjūčio 18 d. su šiuo pasiūlymu kreiptasi į Aukščiausią-

²¹ Jurgaitis, A. Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo atkūrimas, jo raida. *Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, p. 67.

²² Dėl departamento atstovavimo TV, Vyriausybinių laidų redakcijoje. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 2 d. įsakymas Nr. 122. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 164.

²³ Dėl informacijos apie KAD tvarkos ir KAD veiklos propagavimo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 15 d. įsakymas Nr. 155. *Ten pat*, p. 181.

ją Tarybą ir Vyriausybę²⁴. Sumanymui buvo pritarta ir 1990 m. rugpjūčio 21 d., vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. rugpjūčio 20 d. potvarkiu, įsteigta Apsaugos tarnyba²⁵. Pagal nuostatus tai buvo KAD ūkiskaitinis sukarintas padalinys, saugantis ypač svarbius Lietuvos Respublikos objektus.

KAD Apsaugos tarnyba sulaukė teigiamų atsiliepimų apie savo darbą, todėl ėmė daugėti įmonių ir organizacijų vadovų pageidavimų, kad jų objektų apsaugos funkcijas perimtų ši tarnyba. Atrodė, kad padalinys turėjo augti, tačiau neaišku, dėl kokių priežasčių, 1991 m. kovo 25 d. KAD generalinio direktoriaus įsakymu Apsaugos tarnyba buvo perduota Mokomojo junginio vado Č. Jezersko žinion. Tuo pačiu įsakymu Č. Jezerskas buvo įpareigotas organizuoti Apsaugos tarnybos darbuotojų mokymą pagal Mokomojo junginio mokymo programą, peržiūrėti sudarytas su įstaigomis, įmonėmis, organizacijomis objektų apsaugos sutartis ir patvirtinti sutartis tik su svarbių valstybinių objektų vadovais. Kitas sutartis nurodyta nutraukti nustatyta tvarka²⁶.

Tačiau šis sprendimas greitai buvo atšauktas. Viešai paskelbus, kad, siekiant tobulinti Apsaugos tarnybos veiklą ir jos kontrolę, KAD vadovybė 1991 m. birželio 24 d. įpareigojo Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos štabo viršininką Joną Gečą ir KAD Apsaugos tarnybos skyriaus viršininką Arnoldą Kulikauskį iki 1991 m. birželio 30 d. tarnybos padalinius, jų veiklos organizavimą, kontrolę ir turimą turtą perduoti apskričių komendantūroms pagal saugomų objektų dislokacijos vietą. Nuo 1991 m. birželio 30 d. KAD Apsaugos skyrius buvo panaikintas.

Apskričių komendantai buvo įpareigoti savo žinion perimti Apsaugos tarnybos padalinius ir jų turtą, peržiūrėti ir įvertinti visas su įstaigomis, įmonėmis ir organizacijomis sudarytas objektų apsaugos sutartis, jas patikslinti, suderinti su objektų vadovais ir patvirtinti. Komendantai buvo įpareigoti vykdyti nuolatinę apsaugos padalinių veiklos kontrolę, ypatiną dėmesį atkreipiant į sąžiningą pareigų atlikimą, darbuotojų drausmę

---

²⁴ KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 18 d. raštas. *KAMADDF*, f. 1, ap. 1, b. 16, l. 107.

²⁵ KAD generalinio direktoriaus 1990 m. rugpjūčio 21 d. įsakymas Nr. 12. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 13.

²⁶ Dėl KAD Apsaugos tarnybos pavaldumo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. kovo 25 d. įsakymas Nr. 33. *Ten pat*, p. 76.

ir padalinių vadovų kompetenciją²⁷.

Apsaugos tarnybai likviduoti ir materialinėms vertybėms perduoti buvo sudaryta komisija: pirmininkas – Algirdas Kairys, Vyriausiojo štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas, nariai: J. Petraitytė, KAD Finansų ir apskaitos skyriaus viršininko pavaduotoja, J. Užurka, Vilniaus apskrities komendantų pavaduotojas, V. Mažeika, Vilniaus apskrities komendantūros buhalteris, ir A. Kulikauskis, KAD Apsaugos skyriaus viršininkas²⁸.

1991 m. pabaigoje apskričių, miestų ir rajonų komendantams krašto apsaugos ministras pavedė sudaryti komisijas ir patikrinti valstybinius objektus, perimamus saugoti krašto apsaugos padalinių. Rekomenduota ypatingą dėmesį atkreipti į sargybinių patalpų būklę, saugomų objektų tvorą, vartus, užraktus, apšvietimą, ryšių ir signalizacijos sistemas, priešgaisrinės apsaugos priemones²⁹.

1991 m. gegužės 1 d. buvo suformuota Vilniaus komendantinė kuopa. Daug Apsaugos tarnybos vaikinų į ją atėjo tarnauti. Komendantinė kuopa perėmė ir Apsaugos tarnybos funkcijas, t. y. pastatų apsaugą. Svarbiausia buvo išorinė Aukščiausiosios Tarybos apsauga. Tiesa, tuo metu Komendantinė kuopa buvo pavaldi ne Vilniaus komendantūrai, o KAD štabui. Štabo Komendantinę kuopą sudarė Vidaus ir Išorės apsaugos tarnybų būriai³⁰. Vilniaus komendantūrai ji buvo priskirta tik 1992 m. vasario mėn.³¹, tad nuo to laiko jai perėjo ir šios pareigos – užtikrinti išorinę Aukščiausiosios Tarybos apsaugą.

Liepos 11 d. KAD generalinis direktorius įsakė sukurti Išminavimo ir sprogdinimo darbų tarnybą. Šiuo tikslu nurodyta kiekvienoje apskrities komendantūroje sudaryti išminuotojų-sprogdintojų grupes, o jų vadovais skirti tik turinčiuosius teisę sprogdinimo-išminavimo darbus atlikti savarankiškai. Iki rugpjūčio 15 d. apskričių komendantai su išminuotojų-sprogdintojų grupėmis turėjo sudaryti darbo sutartis.

²⁷ Dėl KAD Apsaugos tarnybos perdavimo apskričių komendantūroms. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. birželio 24 d. įsakymas Nr. 76. *Ten pat*, p. 129.

²⁸ Dėl Apsaugos tarnybos atsiskaitymo tvarkos. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. birželio 24 d. įsakymas Nr. 76 (papildymas). *Ten pat*, p. 130.

²⁹ Dėl valstybinių objektų apsaugos organizavimo. krašto apsaugos ministro 1991 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 347. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 88.

³⁰ Jurgaitis, A. Krašto apsaugos ministerijos Gynybos štabo atkūrimas, jo raida. *Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga*, p. 66.

³¹ Baltrukonytė, L. Kas priglaus kuopą? *Savanoris*, 1992, vasario 13.

Išminavimo ir sprogdinimo darbų organizacinės veiklos, apskaitos, šių darbų tikslingumo ir apmokėjimo kontrolė buvo patikėta Vyriausiojo štabo Inžinerinio-techninio skyriaus viršininkui Antanui Griškai³².

1991 m. liepos 31 d. 3–5 val. ryto Medininkų pasienio apsaugos poste buvo žvėriškai nužudyti šeši Lietuvos Respublikos sieną saugoję pareigūnai, vienas pareigūnas nuo sužeidimų mirė ligoninėje ir vienas buvo sunkiai sužeistas.

Atsižvelgiant į tai, kad išaugo teroristinių antpuolių pasienyje pavojus, buvo nutarta peržiūrėti ir atitinkamai pakoreguoti Laikinąją Pasienio apsaugos tarnybos instrukciją. Visi Lietuvos Respublikos pasienio rajonų komendantai buvo įpareigoti nuolat kontroliuoti, kaip Pasienio apsaugos tarnybos darbuotojai vykdo pavestas užduotis ir instrukcijas. Kontroliuojant buvo kreipiamas dėmesys į pasienio darbuotojų išvaizdą, uniformos tvarkingumą, elgesį patikrinimų metu, instrukcijų reikalavimų žinojimą ir vykdymą, pasiruošimą netikėtam užpuolimui, pasienio pastato tvarką, turimą inventorių, gynybinius įtvirtinimus ir pan.

Nuspręsta parengti visų KAD tarnybų ir policijos sąveikos konkrečiuose pasienio rajonuose pavojaus atveju planus. Suderinus Pasienio apsaugos tarnybų, SKAT, komendantūrų ir policijos sąveikos planus, turėjo būti kartu su Vidaus reikalų ministerija parengta bendra instrukcija, be to, numatyta efektyvi pasienio posto, patrulinės tarnybos ir pasienio užkardos budinčios operatyvaus reagavimo dalies sąveika³³.

1991 m. rugpjūčio 19 d. Maskvoje prasidėjus pučui, KAD generalinis direktorius, siekdamas užtikrinti krašto apsaugos sistemos valdymo operatyvumą SSRS agresijos prieš Lietuvą sąlygomis, apskričių ir rajonų komendantams pavedė organizuoti operatyvų karinį valdymą Lietuvos miestuose ir rajonuose. Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos, Mokojo junginio formuočių vadai turėjo griežtai vykdyti atitinkamo komendanto įsakymus.

KAD generalinis direktorius apskričių ir rajonų komendantams įsakė organizuoti informacijos rinkimą atitinkamose teritorijose ir kas 2 va-

---

³² Dėl išminavimo-sprogdinimo darbų. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. liepos 11 d. įsakymas Nr. 90. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 140–141.

³³ Dėl Pasienio apsaugos tarnybos veiklos koregavimo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 6 d. įsakymas Nr. 150. *Ten pat*, p. 178–179.

landas teikti KAD operatyviniam budėtojai žinias apie bendrą padėti rajonuose, apie rajonų teritorijose dislokuotų karinių dalinių veiklą, ar stebima kokia nors karinių dalinių aktyvi veikla, ar kilo kokių nors konfliktų su kariškiais ir pan. Taip pat buvo nurodyta akylai stebėti SSRS KGB³⁴ padalinių veiklą.

Vilniaus miesto komendantūrai, atsakingu paskyrus komendanto pavaduotoją J. Užurką, įsakyta organizuoti ir vykdyti Šiaurės miestelio, OMON³⁵ būstinės, Vidaus reikalų divizijos, Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės rūmų prieigų stebėjimą, pasitelkiant tinkamus šiai užduočiai SKAT pareigūnus.

Apskričių komendantai iki rugpjūčio 27 d. buvo įpareigoti parengti operatyvinius planus, kuriuose būtų numatytas bendradarbiavimas su savivaldybėmis ekstremaliomis sąlygomis, SKAT, PAT pareigūnų, Apsaugos tarnybos darbuotojų veikla saugant svarbius objektus, taip pat jų centralizuota veikla KAD generalinio direktoriaus nurodymu, ryšių palaikymas ir užduočių vykdymas pagrindžio sąlygomis.

Operatyviniai planai turėjo būti suderinti su SKAT, PAT tarnybų viršininkais, Mokomojo junginio vadu ir KAD štabo viršininku³⁶.

Žlugus pučui Maskvoje, KAD generalinis direktorius A. Butkevičius rugpjūčio 23 d. įsakė SKAT, Pasienio apsaugos tarnybai ir visoms komendantūroms imtis priemonių, kad nebūtų išvežtas Lietuvai priklausantis turtas³⁷.

Komendantūrų ir perduotų objektų apsaugai vykdyti krašto apsaugos sistemos darbuotojų drausmei, tvarkai miestuose ir rajonuose palaikyti reikėjo daugiau pajėgų. Šiuo tikslu 1991 m. rugpjūčio 26 d. nutarta kiekvienoje apskrities komendantūroje įkurti **komendantinius būrius**. Juos leista formuoti mišriu principu: iš SKAT narių, samdant reikalingos kvalifikacijos specialistus civilius, kviečiant tarnauti šaukiamojo amžiaus

³⁴ KGB – Valstybės saugumo komitetas (rus. КГБ, Комитет Государственной Безопасности), Sovietų Sąjungos specialioji tarnyba.

³⁵ OMON – Specialiosios paskirties mobilus būrys (rus. Отряд мобильный особого назначения).

³⁶ Dėl Krašto apsaugos sistemos darbo ypatingomis sąlygomis. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 20 d. įsakymas Nr. 163. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 184–185.

³⁷ Dėl kontrolės sustiprinimo apsaugant Lietuvos Respublikos turtą. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 23 d. įsakymas Nr. 168. *Ten pat*, p. 187.

jaunuolius ir įskaitant jų tikrąją krašto apsaugos tarnybą³⁸.

Komendantūras imta ginkluoti. Jau 1992 m. rugpjūčio 28 d. Karinės administracijos departamentas gavo 636 automatų AK-74. Nors dauguma automatų buvo perduoti svarbių objektų apsaugos padaliniams, jų gavo ir komendantūros:

Vilniaus apskrities komendantūra – 72 automatų (iš jų 40 buvo palikti kaip rezervas);

Kauno apskrities komendantūra – 24 automatų;

Šiaulių apskrities komendantūra – 66 automatų;

Panevėžio apskrities komendantūra – 56 automatų;

Utenos apskrities komendantūra – 24 automatų;

Marijampolės apskrities komendantūra – 24 automatų;

Alytaus apskrities komendantūra – 22 automatų³⁹.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 26 d. potvarkiu Nr. 569p Lietuvoje buvo likviduoti sovietiniai kariniai komisariatai. Jiems perimti sudarytų komisijų pirmininkais daugiausia buvo skiriami KAD komendantai. Dauguma sovietinių karinių komendantūrų patalpų buvo perduotos apskričių ir rajonų komendantūroms.

Žlugus rugpjūčio pučui, KAD vadovybė susidūrė su dar viena problema. Departamentą užplūdo norintys čia tarnauti buvę ir esami sovietinės kariuomenės karininkai, daugiausia lietuviai. 1991 m. rugsėjo viduryje norą pereiti dirbti į KAD sistemą buvo pareiškę 94 karininkai: 10 pulkininkų, 23 papulkininkiai, 21 majoras, 24 kapitonas, 16 leitenantų, iš jų – 58 dar tebetarnaujantys sovietinėje kariuomenėje, kiti – jau išėję į atsargą.

Šis klausimas 1991 m. rugsėjo 24 d. buvo apsvaistytas KAD kolegijos posėdyje. Jame konstatuota, kad daugelis pareiškusių norą tarnauti krašto apsaugos sistemoje karininkų yra įgiję specialybes, kurios nereikalingos planuojamiems Lietuvos kariniams daliniams. Kolegija nusprendė sudaryti mandatinę komisiją, kuri įvertintų karininkų, tarnaujančių arba jau baigusių tarnybą sovietinėje kariuomenėje, tinkamumą krašto apsaugos tarnybai. Nuspręsta, kad karininkų, pasirengusių tarnauti krašto

---

³⁸ Dėl komendantinių būrių įkūrimo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. 171. *Ten pat*, p. 189.

³⁹ Dėl ginklų išdavimo. Karinės administracijos departamento direktoriaus plk. A. Dulevičiaus 1992 m. rugpjūčio 28 d. raštas Lauko kariuomenės brigados vadui plk. ltn. Č. Jezerskui. *KAMADDE*, f. 2, ap. 1, b. 73, l. 292.

apsaugos sistemoje, registracija turi būti baigta 1991 m. gruodžio 31 d. Kolegijos nutarimu miestų ir rajonų komendantai turėjo surinkti ir pateikti išsamias žinias apie karininkus, pretenduojančius tarnauti krašto apsaugos sistemoje⁴⁰.

1991 m. rugsėjo 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė perdavė vykdyti civilinės apsaugos funkcijas KAD. Kiekviename mieste ir rajone veikė gyventojų perspėjimo aparatūra. Čia reikėjo organizuoti budėjimą, prižiūrėti jos veikimą, perspėti gyventojus apie cheminį ir kitokį pavojų. Nuo 1991 m. lapkričio 21 d. šios pareigos buvo perduotos komendantūroms⁴¹.

Pertvarkius civilinės gynybos padalinių pavaldumą, kilo poreikis perimti apsaugai naujus objektus. Vilniaus komendantinės kuopos karių tam jau nebeužteko, todėl 1991 m. rugsėjo 23 d. buvo įsakyta nuo spalio 1 d. suformuoti trečiąjį komendantinės kuopos išorės apsaugos būrį⁴².

Įgyvendinama Lietuvos Respublikos laikinąjį krašto apsaugos prievolės įstatymą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1991 m. spalio 10 d. nutarė paskelbti naujokų, gimusių 1972 m., taip pat vyresnio amžiaus Lietuvos Respublikos piliečių, kurie privalėjo atlikti tikrąją krašto apsaugos tarnybą, šaukimą ir pašaukti iki 7000 naujokų⁴³. Tai atlikti buvo pavesta Krašto apsaugos ministerijai⁴⁴.

Dėl naujokų šaukimo organizavimo išleistame 1991 m. spalio 26 d. įsakyme krašto apsaugos ministras A. Butkevičius nurodė, kad naujokų, kurie privalo atlikti tikrąją krašto apsaugos tarnybą, šaukimą turi vykdyti ir nukreipti juos į tarnybos vietas pagal patvirtintus planus apskričių naujokų šaukimo komisijos. Rajonų komendantams nustatytą skaičių naujokų, tinkamų tikrajai krašto apsaugos ir alternatyviajai (darbo) tar-

⁴⁰ Krašto apsaugos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Kolegijos posėdžio 1991 m. rugsėjo 24 d. protokolas Nr. 15 (*kopija*). AA.

⁴¹ Dėl budėjimo organizavimo prie gyventojų perspėjimo ir informacijos aparatūros. Krašto apsaugos ministro 1991 m. lapkričio 25 d. įsakymas Nr. 291. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 58–59.

⁴² Dėl trečiojo komendantinės kuopos būrio formavimo. KAD generalinio direktoriaus 1991 m. rugsėjo 23 d. įsakymas Nr. 208. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 215.

⁴³ Dėl naujokų šaukimo tikrojon krašto apsaugos ir alternatyviojon (darbo) tarnybon. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 413. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 31, p. 1498–1499.

⁴⁴ Ten pat.

nybai, siūsti į apskričių šaukimo komisijas pagal apskričių komendantų grafikus. Apskričių šaukimo komisijoms darbą pradėti 1991 m. spalio 30 d.⁴⁵

Kadangi dar nebuvo naujokų, šaukiamų atlikti krašto apsaugos tarnybą, atrankos tvarkos (Lietuvos Vyriausybės ji buvo patvirtinta tik 1991 m. gruodžio 21 d.), Kaune Karininkų kursuose buvo organizuotas karininkų rengimui ir pasiruošimui vykdyti naujokų šaukimą į krašto apsaugos dalinius skirtas seminaras⁴⁶.

Spalio 30 d. buvo sudaryta Vyriausioji naujokų šaukimo komisija. Jos pirmininku paskirtas Mobilizacinio skyriaus viršininkas Antanas Dulevičius, nariais – E. Bajorienė, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės otolaringologė, I. Balčiūnienė, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės terapeutė, mjr. V. Burneika, Vidaus reikalų ministerijos Kadruž valdybos vyr. inspektorius, V. Jankauskas, Teisingumo ministerijos Teismo ekspertizės tyrimo instituto direktoriaus pavaduotojas, A. Markelis, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės chirurgas, S. Našlėnas, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės neurologas, S. Pakarklienė, Vilniaus universitetinės Santariškių ligoninės oftalmologė, A. Purienė, Raudonojo Kryžiaus klinikos stomatologė, K. Radzevičius, KAM Mobilizacijos skyriaus vyr. specialistas, V. Stropus, Respublikinės Vilniaus psichiatrijos klinikos psichiatras⁴⁷.

Tą pačią dieną KAD generalinis direktorius sudarė komisiją patikrinti, kaip pasirengta naujokų šaukimui. Pirmininku buvo paskirtas Norbertas Vidrinskas, nariais – A. Andrijauskas, Mobilizacijos tarnybos viršininkas, A. Dulevičius, I skyriaus (Mobilizacinio – G. S.) viršininkas, Č. Jezerskas, Mokomojo junginio vadovas, A. Kairys, Operatyvinio skyriaus viršininkas, Z. Kulys, Mokymo valdybos viršininko pavaduotojas, A. Maslauskas, Operatyvinio skyriaus vyr. specialistas, P. Maštavičius, Kadruž inspekcijos skyriaus viršininkas, P. Skukauskas, Materialinių re-

---

⁴⁵ Dėl naujokų šaukimo tikrojon krašto apsaugos ir alternatyviojon (darbo) tarnybon. Krašto apsaugos ministro 1991 m. spalio 23 d. įsakymas Nr. 234. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 10.

⁴⁶ Dėl karininkų seminaro organizavimo. Krašto apsaugos ministro 1991 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. 245. *Ten pat*, p. 27.

⁴⁷ Dėl Krašto apsaugos ministerijos Vyriausiosios naujokų šaukimo komisijos sudarymo. Krašto apsaugos ministro 1991 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. 247. *Ten pat*, p. 29.

sursų aprūpinimo tarnybos vyresnysis specialistas, J. Šapalas, MRAT skyriaus viršininko pavaduotojas, F. Žinienė, Finansų ir apskaitos skyriaus viršininkė, kuriai įsakė lapkričio 18–20 d. patikrinti, kaip pasiruošta naujokų šaukimui. Komisija ypatingą dėmesį turėjo atkreipti į patalpų kareiviams paruošimą, jų šildymą, aprūpinimą baldais ir reikiamu inventoriu, karių aprūpinimą ginklais, žiemine apranga, transportu, maitinimo, medicininio aptarnavimo ir finansavimo, sąveikos ir bendradarbiavimo tarp komendantūrų ir krašto apsaugos formuočių klausimus⁴⁸.

Naujokų šaukimas tikrojon krašto apsaugos tarnybon komendantūroms buvo didelis ir atsakingas darbas. Kaip prisimena Klaipėdos apskrities komendantas Cirilis Norkus, „komendantūrai krūvis buvo didelis, nes visą paruošiamąjį darbą atliko tik trys žmonės, tai A. Oleinikas, A. Milevičius ir S. Paliulis, o SSRS kariniame komisariate šaukimą organizavo net 15 žmonių ir pagalbinių turėjo visose įmonėse bei įstaigose. Per šį pirmąjį šaukimą niekas neliko nuošaly, visi buvo įtraukti į darbą. Ypač stengėsi Romualdas Dubickas, jis tvarkė galutinį visų dokumentų įforminimą. Komendantinio būrio vadas Klaidas Tolys turėjo užduotį – visiems šauktiniams išnešioti šaukimo lapelius, prieš tai juos išrašę. Tuos šaukimo lapelius teko rašyti pakartotinai (ir ne kartą), nes didelio jaunuolių sąmoningumo ir aktyvumo nepastebėjome.“⁴⁹

Baigus naujokų šaukimą, 1992 m. sausio mėnesį Štabo komendantinė kuopa buvo perduota Vilniaus apskrities komendantūrai. Ši kuopa jos sudėtyje išbuvo iki 1992 m. gegužės 31 d., kol buvo likviduota. Jos turas buvo perduotas įsteigtam Vilniaus miesto svarbių objektų atskirajam apsaugos batalionui. Į jį buvo perkelta ir dalis buvusių komendantinės kuopos karininkų ir šauktiniai kariai⁵⁰.

Po 1991 m. rugpjūčio pučo iš esmės pasikeitus Lietuvos tarptautinei padėčiai, buvo nuspręsta vėl grįžti prie Krašto apsaugos ministerijos įkūrimo klausimo. 1991 m. rugsėjo 19 d. A. Butkevičiaus įsakymu, vykdant Vyriausybės nurodymą, buvo sudaryta komisija Krašto apsaugos ministerijos struktūrai parengti. Ją sudarė: Audrius Butkevičius (pirmininkas),

⁴⁸ Dėl pasiruošimo jaunuolių šaukimui į krašto apsaugos formuotes patikrinimo. Krašto apsaugos ministro 1991 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. 248. *Ten pat*, p. 29–30.

⁴⁹ Norkus, C. Tėvynės labui, p. 251–252.

⁵⁰ Dėl Vilniaus apskrities komendantinės kuopos panaikinimo. Krašto apsaugos ministro 1992-03-26 įsakymas Nr. 198. *Kašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 246.

Norbertas Vidrinskas (pirmininko pavaduotojas), Jonas Paužolis, Ignas Stankovičius, Franciška Žinienė, Algimantas Vaitkaitis, Algirdas Orenius, Antanas Dulevičius, Šarūnas Vasiliauskas, Zenonas Kulys, Virgijus Česnulevičius, Česlovas Jezerkas, Jonas Gečas, Zenonas Vegelevičius, Eugenijus Miliauskas ir Gediminas Pulokas.

Struktūros projektą komisijai buvo nurodyta parengti iki spalio 1 d., etatų sąrašą – iki spalio 15 d.⁵¹

Šį kartą jau buvo gerokai pasikeitusi ir Aukščiausiosios Tarybos deputatų nuomonė, todėl 1991 m. spalio 10 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pritarė Vyriausybės siūlymui įkurti **Krašto apsaugos ministeriją**, o **Audrių Butkevičių paskyrė krašto apsaugos ministru**⁵².

1992 m. vasario 3 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 49 buvo patvirtinta pirmoji Krašto apsaugos ministerijos struktūra: ministras – Audrius Butkevičius, ministro pavaduotojai, ministro padėjėja, sekretorius, Personalo skyrius, Finansų ir apskaitos tarnyba, Kanceliarija, Archyvas, Ryšių su visuomene skyrius, Imuniteto tarnyba, II tarnyba, Informacijos tarnyba, Medžiaginio aprūpinimo tarnyba, Autotransporto tarnyba, Ryšių ir technikos tarnyba, Kapitalinės statybos ir remonto tarnyba, Ūkio skyrius, Karinio rengimo skyrius.

Tuo pačiu įsakymu buvo patvirtinta ir Karinės administracijos departamento vadovybė, direktorius (Antanas Dulevičius). Departamentui pavaldžiomis tapo apskričių komendantūros: Alytaus apskrities, Kauno apskrities, Klaipėdos apskrities, Marijampolės apskrities, Panevėžio apskrities, Šiaulių apskrities, Utenos apskrities, Vilniaus apskrities su joms pavaldžiomis rajonų komendantūromis.

Plk. A. Dulevičius

⁵¹ Dėl komisijos Krašto apsaugos ministerijos struktūrai parengti paskyrimo. KAD generalinio direktoriaus 1991-09-19 įsakymas Nr. 202. *Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991*, p. 209–210.

⁵² Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro paskyrimo. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. spalio 10 d. nutarimas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 30, p. 1429.

Komendantūrų užduotys ir veikla siekiant kuo greitesnio Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos

Žlugus Sovietų Sąjungai, 1991 m. gruodžio 24 d., t. y. tą pačią dieną, kai SSRS nustojo egzistuoti, o Rusijos Federacijos vyriausybė paskelbė, kad Rusija perima visas SSRS teises ir pareigas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nota kreipėsi į Rusijos Federacijos vyriausybę, reikalaudama išvesti buvusios SSRS kariuomenę iš Lietuvos⁵³.

1992 m. sausio 17 d. Vytauto Landsbergio ir Boriso Jelcino pasirašytame dvišaliame komunikate buvo nurodyta, kad visi SSRS kariniai daliniai bus išvesti pagal atskirą susitarimą⁵⁴. 1992 m. sausio 31 d. prasidėjo derybos su Rusijos Federacijos derybų delegacija jau dėl Rusijos kariuomenės, dislokuotos Lietuvoje, išvedimo.

Siekiant sėkmingai derėtis ir pasiekti, kad buvusi sovietinė, o dabar jau Rusijos kariuomenė būtų kuo greičiau išvesta, pirmiausia reikėjo tiksliai žinoti, kiek ir kokių karinių dalinių yra Lietuvos teritorijoje, todėl krašto apsaugos ministras 1992 m. vasario 12 d. apskričių komendantams iškėlė, vertinant iš šios dienos perspektyvos, didžiules užduotis, kartais net neatsižvelgdamas į jų galimybes. Apskričių komendantai buvo įpareigoti:

1. Išsiaiškinti, kokie SSRS kariniai objektai yra dislokuoti apskrities teritorijoje.

2. Pasirašytinai informuoti karinių objektų vadovus apie Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl SSRS karinių dalinių bei struktūrų neteisėtai valdomo turto ir sandorių Lietuvos Respublikos teritorijoje“, Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos valstybinių delegacijų darbo susitikimo 1992 m. sausio 31 d. komunikatą ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. vasario 4 d. pareiškimą.

3. Iki vasario 21 d. pateikti Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos (KAM) patikslintus SSRS karinių objektų duomenis:

karinės dalies numerį, adresą, pagrindines objekte esančios ginkluotės ir technikos charakteristikas ir kiekį;

trumpą pastatų apibūdinimą;

užimamą plotą;

⁵³ 1990-03-11–1995-03-11. Kovo 11-osios Akto signataras Česlovas Stankevičius atsako į „Savanorio“ redakcijos klausimus. *Savanoris*, 1995, kovo 9.

⁵⁴ Ten pat.

dirbančių žmonių skaičių, tarp jų – Lietuvos piliečių;
būtiniosios karo tarnybos karių skaičių (ir, pageidautina, jų pilietybę);

objekte gyvenančių žmonių skaičių;

vado, pavaduotojų, štabo viršininko pavardę, tėvavardį, darbo telefono numerį.

4. Priskirti prie kiekvieno karinio objekto stebėtoją, kuris palaikytų ryšį su šiuo objektu.

5. Sudaryti kiekvieno karinio objekto apsaugos operatyvinį planą, numatant reikalingus žmonių resursus, ginkluotės ir technikos poreikį, finansinius išteklius, ir pateikti KAM.

6. Gavus pranešimą, kad objektą palieka SSRS kariuomenė, nedelsiant perimti objektų apsaugą, panaudojant turimus resursus (lauko brigados, SKAT, Pasienio apsaugos tarnybas ar kitas KAM pavaldžias struktūras) ir apie tai informuoti KAM.

7. Iki vasario 15 d. pateikti pasiūlymus dėl karinius objektus inspektuosiančių asmenų skyrimo.

8. Nedelsiant pradėti derybas su karinių objektų vadais dėl objektų inventorizacijos. Esant abipusiam sutarimui, skubiai atlikti objektų inventorizaciją, užfiksuojant teritorijas, pastatų, komunikacijų ir kitų materialinių vertybių (įskaitant ginkluotę) kiekį ir būklę. Apie inventorizacijos rezultatus pranešti KAM.

9. Operatyviai pateikti gautą patikslintą informaciją apie karinius objektus (materialines vertybes, kadruų pasikeitimą, karių pareiškimus likti gyventi Lietuvos Respublikoje, jų norą įgyti Lietuvos pilietybę ir t. t.)⁵⁵.

Taigi, komendantams buvo iškelti didžiuliai uždaviniai ir daugelį jų, karinių dalinių vadovybei nerodant geranoriško nusiteikimo, įvykdyti buvo beveik neįmanoma. Tačiau šiuo įsakymu, matyt, siekta surinkti apie Rusijos karinius dalinius kuo daugiau informacijos. Ir komendantūros ėmėsi šio kruopštaus darbo. Vien Šiaulių apskrityje, komendanto Z. Orento pateiktais duomenimis, buvo net 34 kariniai daliniai⁵⁶ ir apie

---

⁵⁵ Dėl SSRS karinių objektų. Krašto apsaugos ministro 1992-02-12 įsakymas Nr. 72. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 145–146.

⁵⁶ Užurka, J. *Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1988–1991 metais*, p. 563–564.

kiekvieną jų buvo surinkta visa, kurią tik įmanoma gauti, informacija.

Nuo 1992 m. pavasario KAS daliniai, kad Rusija būtų priversta kuo greičiau išvesti iš Lietuvos savo karinį kontingentą, labai sėkmingai tris mėnesius blokavo jos dalinius – neleido jų papildyti naujais kareiviais. Tam buvo įrengti 44 postai. Operacijos metu buvo patikrintas 18341 karinis automobilis ir 47810 Rusijos kariuomenės karių⁵⁷. Akcija pavyko. Naujokų įvežimas iš Rusijos buvo sužlugdytas. Reikia pažymėti, kad šiai operacijai buvo iš anksto gerai pasiruošta. Jau vasario pabaigoje buvo gauta operatyvinės informacijos, kad išvedama iš Lietuvos Rusijos kariuomenė bus papildyta nauju karių kontingentu. Siekdamas užkirsti tam kelią, krašto apsaugos ministras A. Butkevičius kovo 2 d. pavaduotojui N. Vidrinskui įsakė iki kovo 6 d. parengti Lietuvos Respublikos kelių, geležinkelių, oro ir jūros uostų visapusės kontrolės ir kitokių patekimo, įvažiavimo į Lietuvos Respubliką būdų užkirtimo planą, o visoms tarnyboms – jį vykdyti⁵⁸.

Plane buvo numatytos kontrolės priemonės pasienyje, keliuose, geležinkelio stotyse, oro ir jūrų uostuose, prie karinių dalinių dislokacijos vietų, atvykusio naujo karinio kontingento grupių sulaikymo ir išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos bei tranzitinių karinių komandų, vykstančių per Lietuvos teritoriją, palydos tvarka.

Parengtiems planams įgyvendinti Lauko kariuomenės brigados vadas plk. lt. Č. Jezerskas skyrė brigados karių, reikalingų blokavimo grupėms sudaryti. Apskričių komendantai parengė detalius Rusijos dalinių blokavimo planus, atsižvelgdami į rajonuose turimas pajėgas. Prireikus buvo leista iškviesti Lauko kariuomenės brigados blokavimo grupes⁵⁹.

1992 m. kovo 19 d. krašto apsaugos ministras apskričių komendantams įsakė nuo kovo 25 d. organizuoti karinį patruliavimą oro uostuose, geležinkelio ir autobusų stotyse ir keliuose, vedančiuose į Rusijos kariuomenės dislokavimo vietas.

Lauko kariuomenės dalinių, dislokuotų apskrityse, vadams buvo įsakyta, paprašius komendantui, skirti į patruliavimo tarnybą atitinkamą

⁵⁷ Lietuvos savanoriai. *Krašto apsauga*, 1993, lapkričio 25.

⁵⁸ Dėl kai kurių organizacinių priemonių. Krašto apsaugos ministro 1992-03-02 įsakymas Nr. 129. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 184.

⁵⁹ Dėl blokavimo grupių sudarymo. Krašto apsaugos ministro 1992-03-12 įsakymas Nr. 157. *Ten pat*, p. 204.

skaičių karių.

Krašto apsaugos ministerijos Karinės administracijos departamento direktorius A. Dulevičius buvo įpareigotas iki kovo 25 d. parengti patruliavimo tarnybos instrukciją, nustatyti patrulio pareigas, patrulio pažymėjimo formą ir šiais pažymėjimais aprūpinti apskričių komendantus.

Pastebėtas atvykusias naujas Rusijos kareivių grupes sulaikyti, nedelsiant informuoti Krašto apsaugos ministerijos operatyvinį būdetoją ir veikti pagal duotus nurodymus⁶⁰.

Patruliavimo tarnybos instrukcija buvo parengta ir kovo 23 d. patvirtinta krašto apsaugos ministro A. Butkevičiaus⁶¹.

1992 m. balandžio viduryje Krašto apsaugos ministerija gavo informacijos, kad Rusijos kariuomenę, esančią Lietuvoje, planuojama organizuoti pradėti pildyti naujokais. Todėl balandžio 17 d. krašto apsaugos ministras, vykdydamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą dėl neteisėto Rusijos kariuomenės papildymo užkirtimo, Operatyvinės grupės viršininkui N. Vidrinskui ir apskričių komendantams įsakė nuo balandžio 18 d. pradėti vykdyti priemones, nustatytas *Galimo papildymo išvedamos iš Lietuvos Respublikos Rusijos kariuomenės nauju kariniu kontingentu užkirtimo plane*.

Už šio plano ir kitų krašto apsaugos ministro įsakymų vykdymą apskrityse buvo atsakingi apskričių komendantai. „*Patvirtinti faktai apie Rusijos kariuomenės papildymą nauju kariniu kontingentu*, – rašoma įsakyme, – *bus vertinami kaip kovinės užduoties neįvykdymas su visomis iš to sekančiomis išvadomis.*“

SKAT štabo viršininkas plk. lt. Jonas Gečas buvo įpareigotas imtis tikslingų priemonių savanorių panaudojimo užkirtimo planui įgyvendinti, skiriant tiek savanorių, kiek numatyta apskričių komendantų planuose. Pažymėtina, kad šiuos planus įgyvendinant svarbiausias vaidmuo teko būtent SKAT kariams.

Kai kurie Rusijos kariuomenės dalinių vadai dėl to protestavo, grasino nepaklusti. Taip oficialiai nepasitenkinimą Lietuvoje įvesta tvarka išreiškė desantinio pulko, dislokuoto Marijampolėje, vadas pplk. A. Degteriovas. Marijampolės komendantas plk. lt. V. Kadžys iš sovietinio karinio

---

⁶⁰ Dėl karinio patruliavimo organizavimo. Krašto apsaugos ministro 1992 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. 173. *Ten pat*, p. 229–230.

⁶¹ Laikina patruliavimo tarnybos instrukcija. *KAMADDE*, f. 2, ap. 1, b. 72, l.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KRASTO APSAUGOS MINISTERIJA

LAIKINA PATRULIAVIMO TARNYBOS
INSTRUKCIJA

1992 03 23 Nr. 23

Vilnius

Tarnybiniam
naudojimui
Egz. № 1

TVIRTINU

Ministras

A. Butkevičius

1992/03

1. Rusijos kariuomenės kareivių demobilizacijos laikotarpyje aerouostuose, geležinkelio ir autobusų stotyse bei keliuose, vedančiuose į Rusijos kariuomenės dislokavimo vietas, organizuojamas karinis patruliavimas, siekiant užkirsti galimą kariuomenės papildymą nauju kontingentu.
2. Apskritis komendantūros patrulis skiriamas iš Lauko kariuomenės dalinių, dislokuotų apskrityse bei komendantinių būrių sudėties ir pavaldus komendantui, jo pavaduotojams, komendantūros vyr. budinčiam, kitais atvejais pagal statutą.
3. Patruliavimo dieną, laiką, maršrutus, įsakymo tvarka, nustato apskrities komendantas. Patrulis gali būti skiriamas visai parai, arba tam tikram laikui.
4. Vyr. patruliu skiriamas karininkas arba gerai paruoštas puskarininkis, patruliais-žemesnės grandies šauliai, kurie yra tiesiogiai pavaldūs vyr. patruliui.
5. Apskritis komendantas įsakymu patrulis turi būti ginkluotas guminėmis lazdomis bei, atsižvelgiant į aplinkybes, jam gali būti išduotas šaunamas ginklas.
6. Panaudojant ginklą, patrulis vadovaujasi ginklų panaudojimo instrukcijomis. Apie tai nedelsiant informuoja vyr. budintį, o grįžus į komendantūrą raštu komendantą.
7. Patruliui budėjimo metu išduodamas nustatytos formos patrulio pažymėjimas.
8. Patruliavimo žiniaraštį ir instrukciją sudaro apskrities komendantas. Žiniaraštyje nurodoma patrulio sudėtis, ginkluotė, judėjimo maršrutas, patruliavimo laikas.
9. Pakeisti duotąjį maršrutą gali tik komendantas.

Karinės administracijos
departamento direktorius
pulkininkas

A. Dulevičius
A. Dulevičius

dalinio Nr. 10075 gavo pplk. A. Degteriovo pasirašytą pranešimą, kad minėto dalinio vadovybė yra gavusi oro desantinių pajėgų vado įsakymą nepaklusti KAM tarnyboms, vykdančioms kontrolę Lietuvos keliuose, taip pat nurodoma organizuoti ginkluotą apsaugą kariniam transportui, vykstančiam į reisas, kad būtų galima ginklu atsakyti į KAM patrulių ginkluotus veiksmus⁶².

Kai kurių karinių dalinių vadai naiviai gudravo, apsimesdavo, kad nieko negirdėjo apie draudimą įvežti naujokus. Kaip pavyzdį galima pateikti 242-osios mokomosios oro divizijos vado elgesį. Pastebėta, kad į Ruklos aerodromą ėmė leisti transportiniai lėktuvai IL-76. 1992 m. liepos 2 d. į diviziją atvyko Jungtinio štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas plk. S. Knezys ir kartu su Jonavos rajono komendantūros darbuotojais aplankė divizijos vadą plk. Gladiševą. Paprašytas paaiškinti, kodėl į mokomąją diviziją vežami naujokai, pulkininkas nutaisė nustebusią miną ir nusistebėjo, kad Lietuvos pareigūnai nežina, jog tai – Boriso Jelcino ir Vytauto Landsbergio susitarimas⁶³.

Kaip prisimena Šiaulių apskrities komendantas plk. Z. Orentas, Šiaulių miestas buvo blokuotas įkūrus 4 postus Rygos, Klaipėdos, Panevėžio ir Kryžkalnio kryptimis. Rusijos kariuomenės judėjimas buvo varžomas įvedus leidimų sistemą. Neturintys leidimų ir sulaukyti kelyje automobiliai buvo pristatomi į komendantūrą. Miesto teritorijoje visą laiką patuliavo komendantinio būrio patrulių grupės.

Rusijai ir toliau nelegaliai pildant savo karinius dalinius, 1992 m. pavasarį KAM Jungtinis štabas parengė Laikinąsias dėl neteisėtai atvykusio Rusijos kariuomenės kontingento išaiškinimo ir išsiuntimo už Lietuvos Respublikos ribų taisykles. Šios taisyklės buvo išsiųstos derinti suinteresuotoms Lietuvos institucijoms. Tačiau šiai iniciatyvai pasipriešino teisingumo ministras Zenonas Juknevičius, nurodydamas, kad panašūs klausimai turi būti sprendžiami diplomatinėmis priemonėmis. Be to, Finansų ministerija abejojo taisyklių būtinumu ir jų įgyvendinimui siūlė neskirti papildomo finansavimo. Pastabų pateikė ir kitos ministerijos.

Taisyklės buvo pataisytos ir išsiųstos derinti, tačiau ir vėl buvo gauta gana daug pastabų ir siūlymų jų nepriimti. Taip jos ir liko kaip projektas⁶⁴.

⁶² Ginkluoti Rusijos kariškiai išeina į gatves. *Krašto apsauga*, 1992, gegužės 21.

⁶³ Jakavonis, G. Nemeluok, pulkininke. *Ten pat*, 1992, liepos 16.

⁶⁴ KAMADDF, f. 2, ap. 5, b. 28, l. 16–42.

Susiklosčius tokiai situacijai, krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministrai bendru įsakymu pavedė apskričių komendantams kartu su SKAT rinktinių, apskričių teritorijoje dislokuotų Lauko kariuomenės brigados dalinių vadais, miestų ir rajonų policijos komisarais parengti ir liepos 1 d. pradėti vykdyti bendras priemones, siekiant išaiškinti neteisėtai atvykusius į Lietuvą (po 1992 m. sausio 8 d.) Rusijos karius ir taikyti jiems Lietuvos Respublikos įstatymų numatytas poveikio priemones.

Apskričių komendantai buvo įpareigoti komendantūrų patalpose organizuoti neteisėtai atvykusių Rusijos karių surinkimo punktus, numatant tinkamas jiems laikyti iki išsiuntimo sąlygas ir atitinkamų pareigūnų, atliekančių procedūrų dokumentavimą, apsaugą ir palydėjimą, skaičių.

Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos buvo įpareigotas operatyviai spręsti neteisėtai atvykusių karių išsiuntimo iš Lietuvos klausimus ir užtikrinti priimtų nutarimų pateikimą apskričių komendantūroms.

Įsakymu buvo nustatyta neteisėtai atvykusių Rusijos karių išaiškavimo ir išsiuntimo iš Lietuvos tvarka:

1. Policijos ir krašto apsaugos pareigūnai, vykdydami savo tarnybines pareigas, turėjo tikrinti Rusijos karių ir įtartinų civilių asmens dokumentus, atkreipdami dėmesį į atvykimo į Lietuvą datą.

2. Po 1992 m. sausio 8 d. atvykę į Lietuvą kariai turėjo būti sulaikyti ir pristatyti į apskrities komendantūros karių surinkimo punktą.

3. Komendantūroje sulaikyti Rusijos kariai turėjo parašyti pasiaiškinimus, o komendantūros darbuotojai padaryti asmens dokumentų nuorašus ir kreiptis į Migracijos departamentą prie VRM dėl jų išsiuntimo.

4. Gavus Migracijos departamento prie VRM nutarimą dėl išsiuntimo iš Lietuvos, tokie asmenys krašto apsaugos ir Transporto policijos pareigūnų turėjo būti palydimi geležinkelio transportu iki Lietuvos Respublikos sienos⁶⁵.

1992 m. spalio 6 d. krašto apsaugos ministras, atsižvelgdamas į tai, kad 1992 m. buvo pasirašytas Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos grafikas, Karinės administracijos departamento direktoriui, Lauko kariuomenės brigados vadui, Savanoriško-

---

⁶⁵ Dėl priemonių viešajai tvarkai stiprinti, užkertant kelią neteisėtiems Rusijos jurisdikcijoje esančių kariškių veiksams. Krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministrų 1992 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. 477/410. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 1, p. 478–479.

sios krašto apsaugos tarnybos štabo viršininkui, Valstybės sienos apsaugos tarnybos viršininkui, apskričių komendantams įsakė Rusijos karinių dalinių, laikinai dislokuotų Lietuvos Respublikos teritorijoje, papildymo nauju kariniu kontingentu užkirtimo plano vykdymą sustabdyti⁶⁶.

Siekdami užtikrinti sklandų išvedamos Rusijos kariuomenės dalinių judėjimą Lietuvos Respublikos teritorijoje, krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministrai, remdamiesi Maskvoje pasirašytais dokumentais, 1992 m. spalio 29 d. bendru įsakymu pavedė apskričių komendantams, Lauko kariuomenės brigados dalinių vadams, miestų ir rajonų policijos komisarams organizuoti ir nuo 1992 m. spalio 31 d. vykdyti Rusijos kariuomenės karinių kolonų judėjimo kontrolę iki geležinkelio pakrovimo aikštelių ir Lietuvos Respublikos sienos.

Lauko kariuomenės brigados dalių vadams buvo įsakyta skirti palydos grupes, aprūpinti jas autotransportu, o miestų ir rajonų policijos komisarams – kolonų judėjo kelyje pastatyti postus ir patrulius.

Apskričių ir rajonų komendantai turėjo organizuoti operatyvų informacijos apie Rusijos karinių kolonų judėjimo laiką ir maršrutus teikimą Lauko kariuomenės brigados dalinių vadams, miestų ir rajonų policijos komisarams⁶⁷.

Tačiau kai kurie Rusijos kariuomenės daliniai darė pažeidimų, kuriuos likviduoti teko komendantams. 1992 m. rugsėjo 21 d. 7-osios oro divizijos 108-ojo pulko poligone, esančiame prie Rokų, buvo organizuotos šaudymo akumuliaciniais sviediniais pratybos. 16 sviedinių nukrito už poligono ribų, į Rokų keramikos gamyklos molio karjerą, kuriame tuo metu dirbo žmonės. Kitą dieną, t. y. rugsėjo 22-ąją, į poligoną atvykus Kauno apskrities komendantui mjr. V. Vilkeliui, pratybos ir toliau vyko. Komendantui paprašius paaiškinti, kodėl pažeidžiamas Lietuvos ir Rusijos gynybos ministrų pasirašyto susitarimo 8-asis straipsnis, skelbiantis, kad jokios Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų dalių ir dalinių kovinės parengties palaikymo ir tikrinimo priemonės už karinių miestelių ir karinių objektų ribų nevykdomos, buvo atsakyta, kad šiuo

---

⁶⁶ Dėl tolesnės Užkirtimo plano vykdymo eigos. Krašto apsaugos ministro 1992 m. spalio 6 d. įsakymas Nr. 720. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 2, p. 276.

⁶⁷ Dėl Rusijos kariuomenės karinių kolonų judėjimo kontrolės. Krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministrų 1992 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. 784/627. *Krašto apsaugos ministro įsakymai*, t. 3, p. 30–31.

klausimu jokių nurodymų nebuvo gauta, išskyrus tai, kas skelbta laikraščiuose⁶⁸. Buvo ir daugiau įvairiausių pažeidimų, dėl kurių teko spręsti komendantams.

Komendantūrų likvidavimas ir galimas atgimimas

1993 m. kovo 1 d. buvo likviduotos komendantūros, oficialiai paskelbus, kad tai padaryta dėl lėšų stokos. Tačiau priežastys, matyt, buvo gilesnės. Tarp komendantūrų ir SKAT prasidėjo konkurencija. Tai išryškėjo, kai po rugpjūčio pučo Maskvoje buvo likviduoti sovietiniai kariniai komisariatai ir jų patalpas perėmė komendantūros. Prasidėjo nesutarimai dėl įtakos rajonuose, patalpų, tarnybinių butų, gaunamų lėšų⁶⁹. Stiprėjant SKAT rinktinėms apskrityse ir rajonuose susidarė savotiška dvišalystė – komendanto ir savanorių rinktinės vado. SKAT vadovybei pavyko eliminuoti realius konkurentus ir komendantūrų sąskaita sustiprinti SKAT pozicijas, o KAM Karinės administracijos departamento direktorius plk. Antanas Dulevičius nesugebėjo pagrįsti komendantūros struktūrų tikslingumo. Vasario 23 d. ministro įsakymu buvo likviduotos apskričių ir rajonų komendantūros, o jų funkcijos perduotos SKAT.

Dėl šios pertvarkos buvo pakeista SKAT struktūra, rajonuose įkurti teritoriniai gynybos štabai, o rinktinių štabai reorganizuoti į apskričių teritorinius gynybos štabus. Atsižvelgiant į Lietuvos administracinę teritorinę suskirstymą buvo įsteigta 10 apskričių teritorinių gynybos rinktinių (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus). Apskričių komendantūrų komendantiniai būriai perduoti Valstybės sienos apsaugos tarnybai⁷⁰.

Nors dvi struktūros buvo sujungtos į vieną, dar ilgai buvo juntama trintis tarp buvusių komendantūrų ir SKAT darbuotojų⁷¹.

Karo komendantų sugrįžimas

Prie komendantų klausimo grįžta 2019 metais. Kadangi Lietuvos Respublikos karo padėties įstatyme buvo numatyti karo komendantai, paaš-

⁶⁸ V. Vilkelio raportas. *KAMADDF*, f. 2, ap. 5, b. 28, l. 57.

⁶⁹ Vaitoškienė, A. Savanoriai ieško teisybės. *Savanoris*, 1992, kovo 5.

⁷⁰ Krašto apsaugos ministro 1993 vasario 22 d. įsakymas Nr. 147 (kopija). *AA*.

⁷¹ Norkus, C. *Tėvynės labui*, p. 322.

trėjus tarptautinei situacijai ir pradėjus rengti Karo padėties įstatymo pakeitimus, nuspręsta Lietuvos kariuomenėje, siekiant užtikrinti sklandžią karių ir civilių sąveiką, skirti visoms 60 savivaldybių karo komendantus. Karo komendantų pareigoms eiti buvo ieškoma atsargos kapitonų, majorų ar pulkininkų leitenantų. Kiekvienas atsargos karininkas, besirenigiantis eiti karo komendanto pareigas, pirmiausia turėjo atitikti kariuomenės keliamus reikalavimus, o vėliau atnaujinti savo karinius įgūdžius ir žinias. Numatyta, kad jie turi baigti Karo komendanto ir Rezistencijos kursus, kuriuos organizavo Specialiųjų operacijų pajėgų specialistai, taip pat nuotolinį Teisės kursą⁷².

Karo komendanto pareigybės Lietuvos kariuomenėje atkūrimo iniciatorius buvo Lietuvos kariuomenės vadas gen. ltn. Jonas Vytautas Žukas. Tuo buvo siekiama užtikrinti sklandesnę karių ir civilių sąveiką įvedus karo padėtį. Už šių pajėgumų vystymą Lietuvos kariuomenėje buvo atsakingas Gynybos štabas, komendantų etatus administravo Krašto apsaugos savanorių pajėgos⁷³.

Jau 2019 m. gegužės 16 d. Lietuvos kariuomenės Gynybos štabas Vilniuje surengė seminarą pirmiesiems 40 į karo komendantų pareigas paskirtiems atsargos kariams – juos supažindino su Lietuvos kariuomenės strategine komunikacija, hibridinio karo pagrindais, informacinių grėsmių šalies saugumui analize ir karo komendantų veiklos ypatumais. Karo komendantai susitiko su Lietuvos kariuomenės vadu gen. ltn. J. V. Žuku.

Po susitikimo su kariuomenės vadu karo komendantai dalyvavo Gynybos štabo Civilių ir karių bendradarbiavimo valdybos surengtuose praktiniuose mokymuose – turėjo parengti ir pristatyti savo sumanymus, kaip, jų nuomone, reikėtų pasiruošti, kad laiku ir profesionaliai būtų reaguojama į galimas grėsmes saugumui dar prieš paskelbiant šalyje karo padėtį⁷⁴.

2020 m. birželio 8 d. buvo priimtas Karo padėties įstatymo pakeitimas. Naujos redakcijos konstitucinis Karo padėties įstatymo 9 straipsnis nustatė:

---

⁷² Džiavečka, V. Lietuvos kariuomenėje atgaivinama „mieganti“ pareigybė, kurią gali pažadinti karas. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2019/04/14/news/lietuvs-kariuomeneje-atgaivinama-mieganti-pareigybe-kuria-gali-pazadinti-karas-9970440> [žr. 2023-02-09].

⁷³ Lietuvos kariuomenė rengia karo komendantus. *Krašto apsauga*, 2019, Nr. 9, p. 15.

⁷⁴ Ten pat.

„1. Lietuvos kariuomenės vadas, siekdamas užtikrinti sąveiką tarp ginkluotųjų pajėgų ir savivaldybės institucijų ir įstaigų bei joms pavaldžių institucijų ir įstaigų, skiria ir atleidžia karo komendantus, taip pat nustato savivaldybę, kurioje konkretus karo komendantas veiks. Karo komendantu skiriamas asmuo, turintis karininko laipsnį. Lietuvos kariuomenė rengia Lietuvos kariuomenės vado ar jo įgalioto asmens atrinktus karininko laipsnį turinčius asmenis vykdyti šiame įstatyme nustatytas karo komendanto funkcijas konkrečioje savivaldybėje. Karo komendantų rengimo tvarką ir reikalavimus nustato Lietuvos kariuomenės vadas.“

Įstatymu taip pat buvo apibrėžtos karo komendanto funkcijos ir teišės⁷⁵.

2023 m. spalį Lietuvos Respublikos Seimas po pateikimo pritarė Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko Lauryno Kasčiūno, narių Valdo Rakučio ir Arvydo Pociaus inicijuotoms Karo padėties įstatymo pataisoms, reglamentuojančioms karo komendantūrų veiklą. Numatyta, kad komendantūros bus institucijos, kurios karo metu remis karo komendantą, teikdamos jam pasiūlymus, administruodamos žmoniškųjų išteklių kaitos procesus komendantiniame vienetė ir užtikrindamos kitų ginkluotųjų pajėgų vado karo komendantui skirtų užduočių vykdymą. Komendantūroms vadovautų ir jų darbą organizuotų karo komendantai. Komendantas turėtų pavaduotoją, kurį skirtų ir atleistų Lietuvos kariuomenės vadas. Struktūriškai komendantūrą sudarytų administracijos, paramos ir operacijų skyriai. Numatyta, kad komendantūros aprūpinimą darbui skirtomis patalpomis ir kitomis būtinomis priemonėmis užtikrintų savivaldybės, kurioje ji įsteigta, administracija, aprūpinimą ryšio ir informacinėmis sistemomis, ginkluote ir specialiosiomis priemonėmis, reikalingomis teritorinei apsaugai vykdyti, – Lietuvos kariuomenė. Komendantūros veikla būtų suaktyvinama įvedus karo padėtį⁷⁶.

Tačiau dėl šio projekto vyksta diskusijos, jo nepalaiko ir krašto apsaugos ministras Arvydas Anušauskas. Pasak ministro, komendantūra yra

⁷⁵ Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103540/asr> [žr. 2023-02-09].

⁷⁶ K. Budrys teigia, kad siūlymas kurti komendantūras yra „svarstytinas ir geras sumanymas“. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvsosdiena/aktualijos/2023/11/07/news/k-budrys-teigia-kad-siulymas-kurti-komendanturas-yra-svarstytinas-ir-geras-sumanymas-tai-isjudins-visa-masina-29051730> [žr. 2023-11-28].

ne institucija, o karinis vienetas, kurio funkcija – užtikrinti ginkluotųjų pajėgų ir savivaldos sąveiką⁷⁷.

2024 m. kovo 25 d. krašto apsaugos ministrą dr. Arvydą Anušauską pakeitęs naujas krašto apsaugos ministras dr. Laurynas Kasčiūnas ypatingą dėmesį atkreipė į komendantūrų kūrimą ir darbai sparčiai pajudėjo į priekį. Įvyko komendantūrų pratybos, pakviesti savanoriai registruotis dirbti komendantūrose.

IŠVADOS

Iškeltiems KAD uždaviniams ir funkcijoms vykdyti apskrityse įkurti skyriai 1991 m. buvo pertvarkyti į apskričių komendantūras. Vėliau, įkūrus ir rajonų komendantūras, buvo suformuota karinės administracijos sistema, faktiškai apimanti visą Lietuvos Respublikos teritoriją.

Pirmaisiais komendantūrų veiklos mėnesiais išryškėjo neatitiktis tarp joms iškeltų užduočių ir galimybių, nes komendantūros dažnai buvo kuriamos neturint tam pakankamai lėšų, darbuotojų ir net tinkamų patalpų.

Komendantūros, apskričių ir rajonų komendantai per dvejus sunkius Lietuvai ir jos atkuriamai kariuomenei metus, vykdydami karinės administracijos funkcijas, bendraudami su civiline administracija ir Rusijos karinių dalinių vadovybe, o pavojingiausias momentais ir perimdami vadovavimą visiems krašto apsaugos sistemos padaliniais jų kontroliuojamose teritorijose, padėjo išlaikyti ir įtvirtinti nepriklausomos Lietuvos suverenias teises visoje Lietuvos teritorijoje.

1993 m. vasario mėn. priėmus sprendimą likviduoti komendantūras ir jų funkcijas perduoti SKAT, akivaizdžiai buvo padaryta klaida, nes buvo sunaikinta gerai veikiant struktūra, o SKAT perduotos šiai tarnybai nebūdingos funkcijos.

---

⁷⁷ A. Anušauskas skeptiškai vertina siūlymą institucionalizuoti komendantūras: tai yra karinis vienetas, o ne institucija. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2023/11/04/news/a-anusauskas-skeptiskai-vertina-siulyma-institucionalizuoti-komendanturas-tai-yra-karinis-vienetas-o-ne-institucija-29006591> [žr. 2023-11-28].

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai:

Krašto apsaugos ministerijos Administracijos departamento dokumentų fondas.

Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1909–1991. Vilnius, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2003, 222 p.

Krašto apsaugos ministro įsakymai, t. 1. Vilnius, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2004, 511 p.

Krašto apsaugos ministro įsakymai, t. 2. Vilnius, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2006, 374 p.

Krašto apsaugos ministro įsakymai, t. 3. Vilnius, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2006, 285 p.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1991, Nr. 30.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1991, Nr. 31.

Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.103540/asr>

Knygos:

Konferencijos „Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas“ medžiaga. Vilnius, 2000, 187 p.

Krašto apsaugai – 15 metų. 2005 m. balandžio 22 d. konferencijos medžiaga. Vilnius, 2005, 89 p.

Norkus, Cirilis. Tėvynės labui. Klaipėda: Eglė, 1999, 360 p.

Surgailis, Gintautas. Rusijos kariuomenės išvedimas. Vilnius, 2005, 344 p.

Surgailis, Gintautas. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais. Vilnius, 2008, 246 p.

Užurka, Jonas. Lietuvos kariuomenės atkūrimas 1988–1991 metais. Vilnius: Kronta, 2004, 655 p.

Užurka, Jonas. Antroji kario knyga. Trakai–Vilnius: Voruta, 1995, 252 p.

Užurka, Jonas. Lietuvos krašto apsaugos sistemos atkūrimas 1989–1993 metais. Vilnius, 2015, 439 p.

Straipsniai:

A. Anušauskas skeptiškai vertina siūlymą institucionalizuoti komendantūras: tai yra karinis vienetas, o ne institucija. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/11/04/news/a-anusauskas-skeptiskai-vertina-siulyma-institucionalizuoti-komendanturas-tai-yra-karinis-vienetas-o-ne-institucija-29006591>

Baltrukonytė, Lina. Kas priglaus kuopą? *Savanoris*, 1992, vasario 13.

Džiavečka, Vilius. Lietuvos kariuomenėje atgaivinama „mieganti“ pareigybė, kurią gali pažadinti karas. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2019/04/14/news/lietuvs-kariuomeneje-atgaivinama-mieganti-pareigybe-kuria-gali-pazadinti-karas-9970440>

Ginkluoti Rusijos kariškiai išeina į gatves. *Krašto apsauga*, 1992, gegužės 21.

Jakavonis, G. Nemeluok, pulkininke. *Krašto apsauga*, 1992, liepos 16.

Lietuvos kariuomenė rengia karo komendantus. *Krašto apsauga*, 2019, Nr. 9, p. 15.

K. Budrys teigia, kad siūlymas kurti komendantūras yra „svarstytinas ir geras sumanymas“: tai išjudins visą mašiną. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2023/11/07/news/k-budrys-teigia-kad-siulymas-kurti-komendanturas-yra-svarstytinas-ir-geras-sumanymas-tai-isjudins-visa-masina-29051730>

Lietuvos savanoriai. *Krašto apsauga*, 1993, lapkričio 25.

Surgailis, Gintautas. Krašto apsaugos departamentas ir veikla 1990–1991 m. *Karo archyvas*, t. 19, p. 414–479.

1990-03-11–1995-03-11. Kovo 11-osios Akto signataras Česlovas Stankevičius atsako į „Savanorio“ redakcijos klausimus. *Savanoris*, 1995, kovo 9.

Vaitoškienė, Aldona. Savanoriai ieško teisybės. *Savanoris*, 1992, kovo 5.

Įteikta 2023 m. gruodžio 21 d.

DEFENCE HEADQUARTERS AND THEIR ACTIVITIES FROM 1991 TO FEBRUARY 1993

Dr Gintautas SURGAILIS,
General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

After the establishment of the Department of National Defence (DND) on 25 April 1990, the department's employees in Vilnius alone were not enough to carry out the tasks assigned to it, so DND branches were established in county centres, which later became county headquarters. District headquarters were later established as well, and after the Soviet coup attempt in Moscow in August 1991, detachments were also formed in each headquarters to help the headquarters carry out the tasks assigned to them. In this way, a system of military administration was formed that covered the entire territory of the Republic of Lithuania.

In the headquarters' first months of operation, there was an imbalance between the tasks assigned to headquarters and their capabilities, because the headquarters were often created without sufficient funds, staff or even suitable premises, and there were not enough employees.

During the two years of their existence, which were particularly difficult for Lithuania and the Lithuanian Armed Forces that was being rebuilt, the headquarters and the commanders in the counties and districts, in performing the functions of military administration, communicating with the civil administration and the command of Russian military units, and, in the most dangerous moments, taking over command of all units of the national defence system in the territories under their control, helped maintain and consolidate the sovereign rights of independent Lithuania throughout the territory of Lithuania.

The decision that was taken in February 1993 to liquidate the DND headquarters and transfer their functions to the Voluntary National Defence Service was clearly a mistake, because a high-functioning structure was destroyed, and the Voluntary National Defence Service was given functions that were not characteristic of this service.